

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن برنامه درسی قرآن^۱

The Lived Experience of Teachers and Parents of First Grade Students of Qur'an Curriculum Merits

تاریخ دریافت مقاله: ۱۹/۰۵/۱۴۰۳؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۶/۱۱/۱۴۰۶

B. Karimiyan
H. Hasani (Ph.D)

A. Zandvaniyan (Ph.D)
D. darvish Pour

احمد زندوانیان نائینی^۲
دلارام درویش‌پور^۵

بهناز کریمیان^۲
حسین حسینی^۴

Abstract: The aim of this research was to phenomenologically understand the experiences of elementary school teachers and the parents of students regarding the advantages of the Quran curriculum for the first-grade students in the 2022-2023 academic year. this qualitative research was conducted using a phenomenological approach. The study population included 2,315 teachers and 18,922 parents in Yazd city and sampling was conducted purposefully and continued until data saturation was reached. Ultimately, 14 teachers and 4 parents participated were selected as the final research sample. The research tool was a semi-structured interview and the analysis of the interviews was performed using Colaizzi's seven-step method. To ensure the accuracy of the findings, triangulation techniques including member checking, peer review, and researcher reflexivity were employed. The findings were categorized into 4 main themes and 15 sub-themes and the participants' evaluation of the developed content indicated its acceptability.

چکیده: هدف این مقاله، فهم پدیدارشناسانه تجربه معلمان دوره ابتدایی و والدین دانش‌آموزان از محاسن برنامه درسی قرآن پایه اول دبستان در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بود. این پژوهش کیفی با استفاده از روش پدیدارشناسی اجرا شد. جامعه مطالعاتی شامل ۲۳۱۵ معلم و ۱۸۹۲۲ والدین در شهر یزد بود. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و تا رسیدن به اشباع داده‌ها ادامه یافت. در نهایت ۱۴ معلم و ۴ والدین مشارکت کردند. ابزار پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود. تحلیل مصاحبه‌ها با استفاده از الگوی ۷ مرحله‌ای کلازی انجام شد. برای اطمینان از دقت یافته‌ها، از تکنیک سه‌سویه‌سازی شامل تطبیق توسط اعضا، بررسی همکار و بازاندیشی پژوهشگر استفاده شد. یافته‌ها در ۴ مقوله اصلی و ۱۵ مقوله فرعی طبقه‌بندی شدند. ارزیابی شرکت‌کنندگان از محتوای تدوین شده حاکی از قابل قبول بودن آن است.

کلیدواژه‌ها: برنامه درسی قرآن، پایه اول، پدیدارشناسی، معلمان، والدین.

Keywords: first grade, parents, phenomenology, Quran curriculum, teachers

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی تربیتی نویسنده اول، مصوب سال ۱۴۰۲ در دانشگاه یزد است.

۲. کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.
karimianbehnaz@gmail.com

۳. استادیار دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه یزد، یزد، ایران. (نویسنده مسئول)
azand2000@yazd.ac.ir

۴. استادیار دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.
hassani.hossain@yazd.ac.ir

۵. دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.
darvishpourdelaram@gmail.com

مقدمه

یکی از مسائلی که در زمینه تربیت دینی و معنوی کودکان اهمیت می‌یابد، شیوه آشنایی کودکان با قرآن و پیام‌های آسمانی است که یکی از مهم‌ترین بخش تربیتی کودکان است که بر عهده والدین و در درجه بعدی بر عهده محیط آموزشی و معلم است. قرآن کریم مرجع اولیه ۱,۶ میلیارد مسلمان در سراسر جهان در نظر گرفته شده است (Ensaf & Eyad, 2022). قرآن کریم منبع اولیه اسلام است که کلام خدا را به گونه‌ای که بر حضرت محمد (ص) نازل شده است، در بر می‌گیرد و کل متن آن کاملاً معتبر و بدون تحریف است (Rostam et al., 2021). متن مقدس قرآن کریم از ۱۱۴ سوره، ۶۲۳۶ آیه و از ۷۷۴۳۷ کلمه تشکیل شده است. زبان عربی یکی از شش زبان رسمی سازمان ملل است. همچنین این زبانی است که برخی از بزرگ‌ترین آثار ادبی، علمی و تاریخی جهان به آن نوشته شده است. حروف، کلمات و آیات عربی در قرآن از نظر مسلمانان خارق‌العاده‌ترین معجزه محسوب می‌شود، زیرا تغییر، تقلید یا بازسازی آیات قرآن غیرممکن است (Vaghefi et al., 2019). از زمان تکوین قرآن، گفتگوهای برای نسل‌های مختلف و شرایط موجود آشکار شده است. قرآن به عنوان یک معجزه الهی به تمام چالش‌های یک زندگی متنوع پاسخ دهد (Aziz et al., 2023). اسلام از زمان ظهور، احکام و شریعت خود را با جامعه تطبیق داده و از پذیرش گسترده آن اطمینان حاصل کرده است. به این دلیل که بعد اجتماعی اسلام از سوی پیامبر اکرم (ص) ذکر نشده است، بلکه به عنوان یک نظریه عمومی و مبنای حقوقی در جامعه و هر آنچه که مربوط به آن است، تلقی می‌شود. قرآن از زمان نزول تا آخرالزمان با همه انسان‌ها در هر جامعه سخن می‌گوید. افراد را تشویق می‌کند تا در مقاصد آیات فکر کنند و به توصیه‌های آن در مورد علم و فناوری، شرایط اجتماعی و زمینه‌های آموزشی توجه کنند. قرآن بیش از ۱۴۰۰ سال پیش فرستاده شده است و یک کتاب مقدس منحصر به فرد است که تمام جنبه‌های زندگی را در بر می‌گیرد. در نمازهای یومیه بر مسلمانان تلاوت سوره‌ها یا آیاتی از قرآن واجب است؛ بنابراین، عمل تلاوت و گوش دادن به قرآن همواره در زندگی روزمره مسلمانان جا افتاده است. آیات قرآن علاوه بر تلاوت در هنگام نماز، به عنوان یک ابزار درمانی و شفابخش نیز استفاده می‌شود (Kannan et al., 2022).

از طرفی دوران کودکی آدمی یک دوره بحرانی در نظر گرفته می‌شود، زیرا سرمایه‌گذاری‌ها، محیط و تجربیات مناسب می‌تواند پایه‌ای برای مهارت‌ها، شخصیت و ترجیحات بزرگسالی را

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن...

ایجاد کند که در نتیجه بر بسیاری از رفتارهای آینده تأثیر می‌گذارد. درحالی‌که محیط خانواده به‌عنوان یک عامل اولیه برای رشد کودک سالم و شکل‌گیری ترجیحات در دوران کودکی در نظر گرفته می‌شود محیط مدرسه نیز برای رفتار و شکل‌گیری ترجیحات کودکان بسیار مهم است (Siddique, 2024). همچنین تدریس مؤثر قرآن یک شغل دشوار است. کودکان بعداً در سنین جوانی، سختی‌های دنیای معاصر را تجربه می‌کنند و گهگاه با آموزه‌های تعلیمات دینی در تضاد ظاهر می‌شوند. نقش تربیت دینی این است که فراگیران را قادرسازد تا ماهیت جامعه سکولار و کثرت‌گرای کنونی را درک کنند (Saake et al., 2023). تعلیم و تربیت همواره یکی از مهم‌ترین مسایل پیش روی بشر است و هدف عمده پیامبران، امامان و صالحان نیز تربیت صحیح آدمی بوده است. از این رو گسترش فرهنگ حیات بخش قرآن کریم و ارتقای ایران به کشوری توسعه یافته با هویتی اسلامی-انقلابی، در گرو عزم ملی و اراده هماهنگ مدیران ارشد نظام برای توسعه فرهنگ قرآنی است. بدین منظور تلاش‌هایی برای به وقوع پیوستن این امر انجام شده و نظام‌های مختلف برای عملی شدن آن اقدام نموده‌اند، آموزش و پرورش به عنوان یکی از مراکز مهم آموزشی-تربیتی از جمله سازمان‌های مهم بوده که وظیفه تربیت افراد با رویکرد دینی و قرآنی را از بدو ورود به مدارس به عهده داشته است. در نظام‌های آموزشی پویا ابعادی مانند امکانات آموزشی، معلمان، مدارس، مدیران، و سیاستگذاران همیشه در حال تحول هستند، ولی مهمترین بعد یک نظام آموزشی که ارتباط بین یاددهنده و یادگیرنده را برقرار می‌کند، محتوای آموزشی و به طور خاص در نظام متمرکز آموزش و پرورش ایران، کتاب‌درسی است. بدون اغراق می‌توان گفت که بخش مهمی از دانسته‌های اجتماع را همین کتاب‌های درسی می‌سازند. ازاین رو انتظار می‌رود، برنامه‌ریزان درسی بتوانند محتوای مناسب برای پوشش و دستیابی به بعد دینی تعلیم و تربیت را در قالب برنامه‌ها و دروس مشخص تدوین و ارائه نمایند، یکی از مهم‌ترین دروس در این زمینه، «قرآن» است (Safarzai et al., 2023). کتاب‌درسی قرآن در دوره ابتدایی در مدارس با هدف دستیابی به توانایی خواندن قرآن کریم که گاه از آن به آموزش روخوانی و روانخوانی قرآن یاد می‌شود، تدوین شده است (Zare-ee et al., 2021). توسعه فرهنگ و سواد قرآنی با اصلاح برنامه‌ها و توانمندسازی معلمان در راستای تقویت روخوانی و روانخوانی دوره ابتدایی در سند تحول بنیادین مورد تأکید قرار گرفته است (Document on fundamental transformation of education, 2013). در سند چشم‌انداز برنامه درسی ملی نیز به توانایی

خواندن همراه با درک معنا، تدبیر در قرآن و انس با آن اشاره شده است (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran, 2013). آموزش مؤثر قرآن مستلزم یک فرآیند تعاملی الهام بخش و انگیزشی با فراگیران است که شامل اجرای سبک‌های مختلف یادگیری مبتنی بر محیط یادگیرندگان است؛ زیرا فراگیران ممکن است تجربیات یادگیری متعددی داشته باشند (Assefa & Mohammed, 2022). قرآن کریم تنها کتابی است که اسلوب‌های تربیتی سودمند را بطور کامل دربردارد. جنبه تربیت اخلاقی مهم‌ترین جنبه‌های تربیتی قرآن کریم است. تأثیر اجتماعی قرآن کریم در نتیجه تأثیر تربیتی و روحی حاصل می‌گردد. بدون شک، هر انسانی که از نظر روحی به درجات عالی دست یابد در جامعه نیز انسان صالحی بوده و صلاح جامعه را بر صلاح خود مقدم می‌نماید. بهترین راه برای حصول تثبیت تأثیرات قرآن بر نفس کودکان، آن است که مدارس به آموزش قرآن کریم اهتمام ویژه ورزند (Kazemi & Khosravi murad, 2022). در همین راستا و در رابطه با محاسن و ارزش قرآن و آموزش آن پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است. (Al-jabi et al (2021) نشان دادند که در فرهنگ مسلمانان، قرآن همواره با استفاده از آیات خاص، منبع درمان بیماری‌های روحی در میان پزشکان اسلامی بوده است. (Kannan et al (2022) نیز دریافتند که خواندن یک خط یا آیه خاص در قرآن، تأثیر آرامش‌بخشی را برای خوانندگان دارد. Jabbari et al (2020) در پژوهشی نشان دادند که آموزش قرآن یک راهبرد مقابله‌ای مکمل برای رفتار مسلمانان و چالش‌های سلامت روان است. (Akbari et al (2022) دریافتند که آموزش و حفظ قرآن یکی از پروتکل‌هایی است که بر روی ذخیره اطلاعات در حافظه به‌ویژه حافظه دیداری تأثیر بسزایی دارد. همچنین (Khoshmanesh et al (2022) در پژوهشی بر آموزش روان‌خوانی در سنین ابتدایی از طریق تلقین و تکرار برای فعال‌سازی هوش قرآنی قرآن آموزان و توجه ایشان به «گتراست»‌های تفاوت‌ها و استخراج نظم میان اجزای زبان قرآن تأکید کرد. با مطالعه پژوهش‌های پیشین مشخص شد که کمتر پژوهشی به بررسی کتاب‌های درسی قرآن پایه‌های مختلف پرداخته است و تنها ضرورت و محاسن آموزش قرآن مورد توجه محققان بوده و کمتر پژوهشی روی محتوای تدوین شده کتب درسی قرآن ابتدایی صورت گرفته است. لذا با توجه به شکاف مطالعاتی موجود و با تصدیق اهمیت آموزش قرآن در سنین اولیه، پژوهش حاضر درصدد بررسی محاسن محتوای کتاب‌درسی قرآن پایه اول ابتدایی است. زیرا در نظام

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن...

آموزش و پرورش کشور ما کتاب‌درسی مهم‌ترین محتوایی است که در اختیار معلمان قرار می‌گیرد و با تکیه بر محتوای آن معلمان راهبردهای یاددهی-یادگیری را پیش می‌برند. ضرورت بررسی و تحلیل کتب درسی یک نیاز ضروری دنیای امروز است و تجزیه و تحلیل کتب درسی و بررسی چالش‌ها و محاسن آن به روشن شدن برنامه درسی کشور کمک می‌کند. در پژوهش حاضر کتاب‌درسی قرآن پایه اول ابتدایی به لحاظ جنبه‌های مثبت و محاسن آن مورد بررسی قرار گرفته است و سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که از دیدگاه معلمان و والدین فواید و محاسن برنامه درسی قرآن پایه اول دبستان چیست؟

روش پژوهش

در پژوهش حاضر از رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی استفاده شد. جامعه مطالعاتی در پژوهش حاضر شامل تمامی معلمان (۲۳۱۵ نفر) و والدین (۱۸۹۲۲ نفر) دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی شهر یزد در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بود. روش نمونه‌گیری هدفمند ملاک محور بود. ۱۴ نفر از معلمان، ۴ نفر از والدین در پژوهش مشارکت داشتند. نمونه‌گیری تا مرحله اشباع نظری داده‌ها ادامه یافت. ملاک ورود در رابطه با معلمان، داشتن مدرک لیسانس و حداقل ۳ سال تجربه تدریس در پایه اول ابتدایی و در رابطه با والدین داشتن حداقل مدرک لیسانس و داشتن فرزند در پایه اول ابتدایی بود. نمونه‌گیری تا زمانی انجام شد که دیگر اطلاعات جدیدی به داده‌های قبلی اضافه نشده و مقوله جدیدی به دست نیامد. براین اساس بعد از انجام ۱۶ مصاحبه داده‌ها به اشباع رسیدند. با این وجود جهت کسب اطمینان، انجام مصاحبه تا ۲ مورد دیگر نیز تداوم یافت. مصاحبه‌ها بطور متوسط ۴۰-۶۰ دقیقه به طول انجامید. ابزار پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود. سؤالات مورد استفاده سؤالات باز و خشی بودند که سبب می‌شد شرکت‌کنندگان به طور کامل تجربیات خود را بیان کنند. همچنین سؤالات در قلمرو خاصی طراحی شدند که در جهت رسیدن به اهداف پژوهش بود. برخی از سؤالات مصاحبه به این شرح بود: ۱- شما به عنوان معلم و یا والدین دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی چه نقاط قوت و محاسنی در محتوای کتاب‌درسی قرآن پایه اول ابتدایی می‌بینید؟ ۲- محتوای تدوین شده برای یادگیری قرآن در پایه اول ابتدایی به چه جنبه‌هایی از رشد دانش‌آموزان توجه داشته است؟ داده‌ها با استفاده از روش تحلیل کلازی که شامل ۷ مرحله است، انجام شد. در مرحله اول، مصاحبه‌ها به صورت کامل و دقیق نوشته شد و جهت دستیابی به احساسی درباره آن‌ها خوانده

شد. در مرحله دوم، به هریک از روایت‌ها، برگشته و عبارت‌های مهم استخراج شد. در مراحل سوم و چهارم، معنای هریک از عبارت‌های مهم نوشته شد و معانی فرمول بندی شده در قالب خوشه‌هایی از تم‌ها سازمان داده شد. در مراحل پنجم و ششم نیز، خوشه‌ها بصورت مکرر به روایت‌های اولیه جهت معتبرسازی آن‌ها برگردانده شد. پژوهشگر داده‌ها یا تم‌های نامرتبط یا نامنطبق را حذف کرد. در گام هفتم توصیف مفصل و کامل از پدیده مورد بررسی تا حد امکان در قالب یک عبارت شناختی ناهم‌ارز صورت بندی شد و معتبرسازی نهایی با بازگشت به سوژه‌ها و پرسیدن در مورد یافته‌ها بدست آمد. در نهایت ۴ مضمون اصلی و ۲۰ مضمون فرعی استخراج شد. روش تعیین اعتبار داده‌ها «روش سه سویه سازی» (Moon, 2019) بود. به‌منظور اطمینان خاطر از دقیق بودن یافته‌ها از دیدگاه پژوهشگر، مشارکت کنندگان یا خوانندگان گزارش پژوهش، با استفاده از تکنیک تطبیق توسط اعضاء، برخی از مشارکت‌کنندگان مقوله‌های به‌دست‌آمده را بازبینی کردند و نظر خود را در ارتباط با آن‌ها ابراز کردند. با استفاده از تکنیک بررسی همکار، دو نفر از اساتید علوم تربیتی دانشگاه یزد، به بررسی یافته‌ها و اظهارنظر درباره آن‌ها پرداختند (Pratesi, 2023). همچنین به طور هم‌زمان از مشارکت کنندگان در تحلیل و تفسیر داده‌ها کمک گرفته شد. مبتنی بر تکنیک بازانديشي پژوهشگر، تلاش شد تا سوگیری و پیش‌داوری پژوهشگران کنترل شود و از خودبازبینی محققان در طی فرایند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها استفاده شد. به شرکت کنندگان در پژوهش این اطمینان داده شد که مصاحبه‌ها بصورت محرمانه در نزد پژوهشگر باقی می‌ماند و برای حفظ حریم شخصی افراد به هریک از شرکت کنندگان یک کد جهت گزارش اظهارات تعلق گرفت.

جدول ۱: مشخصات جمعیت شناختی شرکت کنندگان در پژوهش

ردیف	کد مصاحبه	نقش	مدرک	رشته تحصیلی	سن	جنسیت	سابقه خدمت
۱	A	معلم	فوق‌لیسانس	ادبیات	۴۷	زن	۲۶
۲	B	معلم	لیسانس	علوم تربیتی	۲۸	زن	۴
۳	C	معلم	لیسانس	علوم قرآنی	۴۵	زن	۲۵
۴	D	معلم	فوق‌لیسانس	روان‌شناسی تربیتی	۲۵	زن	۵
۵	E	معلم	لیسانس	علوم تربیتی	۲۸	زن	۴
۶	F	معلم	فوق‌لیسانس	روان‌شناسی تربیتی	۴۰	زن	۳
۷	G	معلم	لیسانس	علوم تربیتی	۴۰	زن	۳

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن...

ردیف	کد مصاحبه	نقش	مدرک	رشته تحصیلی	سن	جنسیت	سابقه خدمت
۸	H	معلم	لیسانس	علوم تربیتی	۴۸	زن	۲۳
۹	I	معلم	لیسانس	علوم تربیتی	۴۵	زن	۶
۱۰	J	معلم	فوق‌لیسانس	مدیریت آموزشی	۴۰	زن	۲۰
۱۱	K	معلم	لیسانس	علوم تربیتی	۳۲	زن	۵
۱۲	L	معلم	فوق‌لیسانس	علوم تربیتی	۴۳	زن	۲۲
۱۳	M	معلم	لیسانس	ادبیات	۵۰	مرد	۳۰
۱۴	N	معلم	لیسانس	ادبیات	۴۸	زن	۲۶
۱۵	O	والد	لیسانس	شیمی	۳۶	زن	-
۱۶	P	والد	لیسانس	حسابدار	۴۰	مرد	-
۱۷	Q	والد	فوق‌لیسانس	مدیریت بازرگانی	۳۶	زن	-
۱۸	R	والد	لیسانس	معماری	۳۰	زن	-

یافته‌ها

نقاط قوت برنامه درسی آموزش قرآن پایه اول ابتدایی از دیدگاه معلمان و والدین در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۲): نقاط قوت برنامه درسی آموزش قرآن پایه اول ابتدایی از دیدگاه معلمان و والدین

ردیف	مضمون اصلی	ردیف	مضمون فرعی	نمونه مفاهیم
۱	توجه به ابعاد شناختی، عاطفی، مهارتی و هوش‌های چندگانه	۲	رشد شناختی	رشد احترام به بزرگ‌ترها ((D3)، افزایش مهارت‌های اجتماعی مهارت‌های ((E19)، کسب مهارت‌های رفتاری ((L15) رشد فضائل اخلاقی ((M14)، نوع‌دوستی ((Q13)، کمک‌کردن به دیگران ((H12)
۳	رشد عاطفی		شناخت عواطف شخصی ((L1)، تحریک توانمندی‌های عاطفی نهان ((N3)، علاقمندی به اعمال عبادی مانند نماز	

ردیف	مضمون اصلی	ردیف	مضمون فرعی	نمونه مفاهیم
			و تغییر نگرش	(۷Q)، دوست داشتن خداوند (۹J)، تمایل به روزه گرفتن (۱۵K)، ایجاد باور به حضور امام زمان (عج) (۸E)، عقیده به نتیجه و پاداش دنیوی اعمال انسان (۱۱B)، احساس محبت به امام حسین (ع) (۱۱F)، احساس شادی از انجام عبادت (۵O)، ابراز تنفر و دشمنی با ظلم و ظالم (R4)
		۴	رشد مهارت‌های زندگی و خود راهبری	یادگیری مهارت نه گفتن (۷J)، حل مسئله (۱۲D)، آموختن روش‌های صحیح زندگی (۱۸H)، کاربردی بودن محتوا در زندگی روزمره (۱۷P)
		۵	رشد کلامی	آشنایی با الفاظ قرآنی، روان‌خوانی قرآنی (۳E)، ترغیب علاقه به خواندن قرآن (۷K)
		۶	آموزش اصول دین از جمله توحید	یکتا بودن خداوند (۲J)، آفرینش هدفمند (۹A)
۲	غنای محتوایی به لحاظ پرداختن به مبانی اعتقادی و اصول و فروع دین	۷	توجه دادن به اصل فطرت	خداپرستی (۴F)، ارزش‌های انسانی (۱۳H)
		۸	پرداختن به کرامات پیامبران و بزرگان	پرهیزکاری (۱۶A)، استعدادهای فطری و خداجویانه (۶I)
		۹	پرداختن به سنت	آموزش سنت و گفتار و کردار ائمه اطهار و الگوگیری (۲۰M)
۳	برخورداري از محتوای جذاب و اخلاقانه	۱۰	تنوع در شیوه‌های تدریس	استفاده از فناوری در کلاس (۸C)، روش‌های تدریس ایفای نقش و نمایشی (۱G)
		۱۱	یادگیری مشارکتی	بحث و تبادل نظر جمعی (۱۶N)، بارش مغزی (۱Q)، تقویت تفکر (۴B)
۴	پشتیبانی انگیزشی	۱۲	تنوع بصری	جذابیت بصری محتوا (۱۰F)، توجه به یادگیری دیداری (۱۴R)، تناسب محتوا با تصاویر (۱۰O)

ردیف	مضمون اصلی	ردیف	مضمون فرعی	نمونه مفاهیم
	از کتاب با برنامه درسی فوق العاده و حمایتی			استفاده از روش‌های نوین تدوین و اجرای برنامه درسی توسط مجریان برنامه درسی در مدرسه (۱۶B)، برگزاری مسابقات قرآن و عترت معاونت پرورشی مانند طرح نورینو (۷I)، برگزاری محفل انس با قرآن در آموزشگاه (۵P)، استفاده از روش گردش علمی برای مشاهده خلقت‌های خداوند (۱۲N)، شنیدن تلفظ صحیح کلمات در نرم افزارهای اندرویدی و کامپیوتری (۶F)، بهره‌گیری از نرم افزار شاد و تعامل مجازی با والدین و دانش آموز (۴D)، برگزاری مراسم در ایام ولادت و شهادت امامان ((۴I)، ترغیب فراگیران به فراگیری قرآن (۹I)، استفاده از ابزارهای صوتی آموزشی (۲G)، حمایت و همراهی والدین در آموزش مطالب کتاب (۴C)، موفقیت کتاب در جلب آموزش قرآن در بین اعضای خانواده (۲H)، برگزاری طرح‌ها و جشنواره‌های قرآنی در سطح مدرسه، استانی و کشوری (D5)
۱۳	پشتیبانی شده		برنامه درسی	
۱۴	ایجاد انگیزه و علاقه		ایجاد انگیزه و علاقه	شعرهای کودکانه و شاد (۱۵A)، تصاویر کامل‌کردنی و رنگ‌آمیزی (۹O)، قصه‌های قرآنی و شروع کتاب با جشن قرآن (۱۱C)

۱- توجه به ابعاد شناختی، عاطفی، مهارتی و هوش‌های چندگانه

مضمون اصلی افزایش شایستگی اخلاقی بیان میکند که کتاب آموزش قرآن پایه اول ابتدایی توانایی افزایش شایستگیهای فردی را دارد و دانش‌آموز را در تمام جنبه‌های زندگی فردی، اجتماعی و روان‌شناختی رشد میدهد.

رشد مهارت‌های اجتماعی و رفتاری: کودکان پس از آموزش و فراگیری و تأمل بر روی پیام‌های قرآنی که در کتاب آموزش قرآن پایه اول ابتدایی وجود دارد آن را به شکل کاربردی در زندگی خود عملی می‌کنند. به این معنی که با پی‌بردن به اهمیت نیکی کردن و احترام گذاشتن به افراد بزرگ‌تر به واسطه پیام قرآنی و ثوابی که فرد از آن به دست می‌آورد رغبت و علاقه جهت کسب آن ثواب و پاداش ناشی از این عمل در دانش‌آموز ایجاد می‌شود. پس در نتیجه اقدام به نشان‌دادن این رفتار در زندگی واقعی می‌کند. مصاحبه‌شوندگان می‌گویند: «پسرم سعی می‌کرد تو خونه مهربان‌تر باشه و احترام پدر و مادرش و داشته باشه و با برادر کوچک‌تر از خود

مهربان‌تر باشد. پیام‌های قرآنی رو می‌گفت و سعی می‌کرد که انجام بده (مصاحبه ۱۷) «مثلاً با یادگیری پیام‌های قرآنی و بالوالدین احسانا در منزل به من و پدرش بیشتر کمک می‌کرد (مصاحبه ۱۸)» بنا بر اعتقاد والدین، کتاب آموزش قرآن پایه اول ابتدایی سبب رشد مهارت اجتماعی در دانش‌آموزان می‌شود. مهارت اجتماعی شامل تعامل برقرارکردن با دیگران، مهارت سلام‌کردن و احترام‌گذاشتن، مهارت کمک‌کردن به دیگران است که دانش‌آموزان پس از خواندن پیام‌های قرآنی و آشنایی با مضمون‌های آن از این طریق مهارت اجتماعی را به دست می‌آورند. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «توانمندی‌های عاطفی شون به‌مراتب بهتر شده. مهربانی‌کردن، پیش‌قدم شدن در سلام‌کردن و کمک به والدین خیلی بهتر از قبل شده است (مصاحبه ۱۵)». به خیلی خوب بود. فرزندم سعی کرد که آداب معاشرت رو یاد بگیره و هنگام واردشدن به جایی سلام می‌کرد (مصاحبه ۱۸)». دانش‌شون در مورد دین شون بیشتر شده و از طرفی هم آداب اجتماعی مثل سلام‌کردن، کمک به والدین و اجازه‌گرفتن بسیار از قبل بهتر و بیشتر شده است (مصاحبه ۱۶).

والدین بیان می‌کنند پس از آشنایی با کتاب آموزش قرآن فرزندانشان تغییرات رفتاری مثبتی از خود بروز داده‌اند. این تغییرات مثبت ناشی از تأکید این کتاب بر نیکوکاری و داشتن حس همدردی و همدلی با دیگران است. مهارت‌های رفتاری از جمله شایستگی‌های رفتاری است که والدین برای آموزش آن به فرزندان خود زمان زیادی را صرف می‌کنند؛ اما از طریق کتاب آموزش قرآن این کار به نحو احسن انجام‌گرفته است. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «به‌صورت جدی با یادگیری هر پیام قرآنی، نتیجه مثبتش رو در منزل با رفتار فرزندم مشاهده می‌کردم. مثلاً با پیام قرآنی سلام‌علیکم هر جا وارد می‌شد سلام می‌کرد (مصاحبه ۱۵)». «شاهد تغییر رفتاری مثبتی در خانه و با اعضای خانواده بودم» (مصاحبه ۱۶).

آموزش قرآن و تقویت تفکر دانش‌آموز در ارتباط با اخلاقیات موجود در آن سبب رشد در زمینه اخلاقی دانش‌آموز می‌شود. رشد فضائل اخلاقی دانش‌آموز سبب می‌گردد که نسلی تربیت شود که در جامعه صرفاً به منافع خود فکر نکند و یک فرد مفید و مؤثر در جامعه باشد. معلمان زیادی بیان کردند که با آموزش قرآن شاهد افزایش رشد فضائل اخلاقی در دانش‌آموزان خود بودند، وجود پیام قرآنی که فرد را به نیکی‌کردن و احترام به دیگران و کمک‌کردن به دیگران سبب رشد اخلاقی هر چه بیشتر دانش‌آموزان می‌شود. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «به

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن...

حفظ کردن سوره‌های قرآنی علاقه نشان می‌دهند و یک سری نکات اخلاقی. مثلاً بچه‌های پرخاشگر، در کلاس آرام‌تر شده‌اند (مصاحبه ۲)». تقریباً می‌توانیم بگوییم در بعضی از موارد بله. مثل سلام کردن و اون چیزهایی که در پیام‌های قرآنی آموزش می‌دهیم (مصاحبه ۳)». شایستگی‌های اخلاقی، بله. روخوانی قرآن برای بچه‌های کلاس اول سخت است؛ اما از لحاظ آموزه‌های قرآنی کمک‌کننده بود (مصاحبه ۴)». روش‌های مختلفی برای آموزش استفاده می‌کردیم شاهد افزایش شایستگی‌های اخلاقی در دانش‌آموزانم بودم (مصاحبه ۷)». وجود پیام‌های قرآنی که شایستگی‌های اخلاقی را در دانش‌آموزان رشد می‌داد (مصاحبه ۸)». شایستگی‌هایی که در آخر سال مخصوصاً به اون‌ها توجه کردم که دانش‌آموزانم بهش رسیده باشند مثل مهارت سلام کردن و کمک کردن به اطرافیان و احترام به قرآن، خدا رو شکر می‌کنم که به این سطح از شایستگی‌ها رسیده بودند» (مصاحبه ۹).

رشد شناختی: رشد شناختی سبب تقویت تفکر در دانش‌آموزان می‌شود. دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی مانند صفحات سفید کاغذ هستند که معلم نگارنده نقش‌ها بر روی آن هستند. اگر نقشی که بر صفحات جان آن‌ها نقش می‌بندد زیبا باشد، در طول زندگی خود فردی ثابت‌قدم و جامعه‌گرا خواهد بود. در غیر این صورت فردی جامعه‌ستیز بار خواهد آمد. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «توانمندی‌های شناختی مثل آموزش روان‌خوانی (مصاحبه ۱)». «توانمندی‌های شناختی همونجوری که گفتیم بچه‌ها از طریق پیام‌های قرآنی یاد می‌گیرن که چه کارهایی باید انجام بدن مثل کمک به والدین و احترام گذاشتن به والدین (مصاحبه ۳)». «توانمندی‌های شناختی همین که قادر شدند به روان‌خوانی قرآن و با پیامبرشون آشنا شدن، بله (مصاحبه ۷)». «می‌گم تأثیری نداره و امکان رشد وجود ندارد. باز هم بستگی به شیوه‌ی تدریس معلم داره ولی این تأثیر شخصیتی و اخلاقی روی بچه‌ها به صورت محدود انجام میشه و خود کتاب خلاقیتی در این زمینه نداشته. مگر اینکه خود معلم در این زمینه روش خلاقانه‌ای به کار بگیرد که اون موضوع کتاب رو به صورت جذابی ارائه بده و به بچه‌ها ارائه بده که بتونه تأثیر کمی روی بچه‌ها بگذارد (مصاحبه ۹)».

معلمان معتقدند به دلیل اینکه در تألیف کتاب‌های درسی مدنظر داشتن شرایط سنی و نحوه یادگیری دارای اهمیت است؛ لذا مؤلفان بر حسب سن دانش‌آموزان جدیدالورود به دوره ابتدایی اقدام به تألیف کتب درسی آنان می‌کنند به همین خاطر در کتاب آموزش قرآن پایه اول ابتدایی

نیز تمامی سوره‌های که قرار داده می‌شود و دانش‌آموز باید آن را یاد بگیرد تناسب سنی رعایت شده است و این مورد بسیار حائز اهمیت است. مصاحبه شونده‌گان می‌گویند: «اینکه سوره‌هایی که متناسب با سن کودک است تدوین شده در کتاب و بسیار عالی است (مصاحبه ۱۴)».

رشد عاطفی: حساسیت عاطفی دانش‌آموزان برانگیخته می‌شود که باعث می‌شود دانش‌آموزان نسبت به عواطف خودآگاهی یابند و نسبت به آن‌ها شناخت پیدا می‌کنند. وجود پیام قرآنی‌هایی که بعد عاطفی کارها را مانند احساس خوشحالی و یاری‌رسانی را منتقل می‌کند در این امر بسیار مؤثر است. مصاحبه شونده‌گان می‌گویند: «توانمندی‌های عاطفی همان شعرخواندن که باعث ایجاد لذت در دانش‌آموزان است (مصاحبه ۱)». می‌توانست در کمک‌کردن به اینکه بچه‌ها رو به فکر فرو ببره؛ کمک کنه. ولی بیشتر در کتاب قرآن، جنبه‌ی عاطفی بیشتر بود. سلام‌کردن و کمک‌کردن و مهربان بودن (مصاحبه ۲)». عاطفی هم که همان سلام‌کردن و احترام به بزرگ‌ترها رو داشتیم رو رشد داده است (مصاحبه ۷)». رشد عاطفی در کتاب قرآن بیشتر برجسته‌تر بود. باتوجه به اینکه پیام‌های قرآنی بیشتر به ابعاد عاطفی توجه داشت و بچه‌ها به پیام‌های قرآنی علاقه نشان می‌دادند، موفق بوده است (مصاحبه ۸)».

رشد مهارت‌های زندگی و خود راهبری: این مضمون اشاره به استفاده از محتوای قرآن در جهت مسائل زندگی دارد. بنا بر گفته معلمان دانش‌آموزان زیادی از طریق قرآن مهارت‌های زندگی که شامل احترام به بزرگ‌ترها و سلام‌دادن و غیره است را یاد می‌گیرند و می‌توان گفت که این کتاب برای آنان جنبه کاربردی دارد. کودکان برای زندگی کردن و آموختن روش‌های درست زندگی نیازمند مهارت‌های زندگی هستند این مهارت‌ها از راه‌های مختلف قابل آموزش است مهارت‌هایی که اگر در سنین کم پایه‌ریزی گردد، در تمام طول زندگی همراه فرد بوده و از آسیب‌ها و خطرات احتمالی او را حفظ می‌کند. مهارت زندگی شامل مهارت‌های نه گفتن، مهارت حل مسئله و بسیاری دیگر است که در این باره نظام آموزشی نیز وارد عمل شده است و در بطن کتاب قرآن پایه اول ابتدایی نیز اقدام به آموزش مهارت زندگی کرده است، این عمل را از طریق تصاویر و پیام‌های قرآنی انجام داده است. مصاحبه شونده‌گان می‌گویند: «پیام‌های قرآنی خیلی کاربردی است در زندگی شون (مصاحبه ۳)» پیام‌های قرآنی کوتاه و کاربردی بود (مصاحبه ۵)».

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن...

رشد کلامی: در صورتی که روش تدریس درست باشد و مناسب رده سنی استفاده کننده از آن باشد دانش‌آموزان قابلیت قرآن‌خوانی را خواهند داشت. روان‌خوانی قرآن به توانایی دانش‌آموزان در خواندن کمک می‌کند. به بیان معلمان آشنایی با قرآن و الفاظ آن اگر به شکل درستی اتفاق بیفتد دانش‌آموز می‌تواند به راحتی همراه خانواده خود قرآن بخواند. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «اولین سالی است که دارن با لفظ قرآنی آشنا می‌شن و در مجالس قرآنی در ماه رمضان می‌تونن تا حدی پدر و مادر رو همراهی کنن و بچه‌ها قرآن خوندن به همراه والدین رو دوست دارن (مصاحبه ۷)».

۲- غنای محتوایی برنامه درسی به لحاظ پرداختن به اصول و فروع دین و مبانی اعتقادی

آموزش اصول دین از جمله توحید: در کتاب قرآن اول ابتدایی به نوعی به این مفهوم که نمی‌توان برای این جهان بیش از یک خدا فرض کرد و خدای یکتا هیچ شریکی ندارد به خوبی پرداخته شده است. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «در کتاب در قالب پیام‌های قرآنی و سوره‌های کوچک قرآن معنای توحید گنجانده شده و باید به زبانی کودکانه و لحن ساده که کودک متوجه شود در مورد یکتا بودن خداوند و آفرینش هدفمند صحبت کرد» (مصاحبه ۳).

توجه دادن به اصل فطرت: فطرت همان معرفت قلبی و فطری بر وجود خدای یگانه است. رویکرد قرآن و روایات این گونه است که معرفت قلبی خداوند از توحید جدا نیست. یعنی وقتی خدا اراده کرد که خود را به ما بشناساند؛ خدای یکتا را به ما شناسانده است؛ بنابراین با همان شناخت، هم وجود خدا و هم وحدانیت و یگانگی او ثابت می‌شود. فطرت در سطح ابتدایی همان جلب توجه کودکان به خداپرستی و ارزش‌های انسانی است. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «در جای‌جای کتاب خداپرستی و زحمات و کوشش‌های پیامبران مختلف در این جهت ذکر شده و حتی سرنوشت بت‌پرستان و کافران هم در قالب داستان‌های قرآنی برای بچه‌ها گفته میشه؛ مثلاً در درس‌های آخری در مورد بت‌پرستی قوم بنی‌اسرائیل در نبود حضرت موسی و عهدشکنی آن‌ها و عدم پابندی آنان به ارزش‌ها و فضایل انسانی و در نهایت نابودی آن‌ها در قالب تصاویر برای بچه‌ها در کتاب درسی آورده شده» (مصاحبه ۸).

پرداختن به کرامات پیامبران و بزرگان: کرامت به معنی امر خارق‌العاده‌ای است که از اولیا خدا صادر می‌شود. چرا که نشانه عظمت و بزرگواری آن‌ها در پیشگاه خداوند است، بر همین اساس امام صادق (ع) فرمود: «المعجزة علامة الله لا يعطيها الا انبياءه و رسله و حججه ليعرف به صدق

الصّادق من کذب الکاذب»؛ معجزه نشانه‌ای برای خداست که خداوند آن را به کسی جز پیامبران و رسولان و حجت‌های عطا نمی‌کند و هدف از آن این است که به وسیله آن راست‌گویی راست‌گو از دروغ‌گویی دروغ‌گو شناخته شود». مصاحبه شوندگان می‌گویند: «در بخش‌های مختلف کتاب از معجزات و کرامات پیامبران داستان‌هایی ذکر شده؛ مثلاً در بخش زندگی حضرت موسی (ع) شکافتن رود نیل با عصای ایشون و زنده شدن مرده را در قالب فیلم برای بچه‌ها نمایش میدم». (مصاحبه ۱۰).

پرداختن به سنت: درک و فهم معانی قرآنی و شناخت زندگی پیامبران و الگو و نمونه قراردادن آن‌ها در زندگی فردی نشان‌دهنده افزایش شناخت در دانش‌آموزان است؛ لذا با وجود پیام‌های قرآنی و زندگی پیامبران که ترکیبی از الگوهای بی‌بدیل انسانیت هستند دانش‌آموز به نحو احسن با خوبی‌ها آشنا می‌گردد. به اعتقاد والدین این کتاب سبب آشنایی دانش‌آموزان با زندگی پیامبران و الگوگیری از شیوه زندگی آنان در زندگی دانش‌آموزان شده است و تفکر را در آنان تقویت کرده است. تقویت قوه تفکر سبب می‌شود دانش‌آموزان با نگاه به زندگی پیامبران صبر و شکیبایی، اخلاق نیکو، گذشت و مناعت طبع را یاد بگیرند. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «با تفکر در تصاویر کتاب و سؤال کردن از سرگذشت پیامبران بزرگ تفکر در زندگی پیامبران (مصاحبه ۱۸)». آشنایی با سرگذشت پیامبران بزرگ تفکر در زندگی پیامبران (مصاحبه ۱۵)». از دین و پیامبران بزرگ شناخت بیشتری پیدا کرده است (مصاحبه ۱۷)». به فرزند خود یاد می‌دادم که قبل از اینکه کتاب قرآن را در کیف خود بگذارد اول آن را ببوسد (مصاحبه ۱۵)».

۳- برخورداری از محتوای جذاب و خلاقانه

این مضمون اصلی بیانگر ایجاد تنوع و جذابیت‌ها در متن و ظاهر کتاب قرآن پایه اول ابتدایی است که از آن طریق بتوان دانش‌آموزان را به این درس علاقه‌مند ساخت در صورتی که تنوع آموزشی زیاد باشد و روش‌های تألیف کتاب خلاقانه باشد همچنین روش تدریس معلم به شکل فعال بوده و دانش‌آموز درگیر فرایند یادگیری و آموزش شود بازخورد دریافتی بسیار بالا بوده و یادگیری به بهترین شکل خود اتفاق می‌افتد.

تنوع در شیوه‌های تدریس: در این واحد درسی، به جای توجه صرف به آموزش قرائت و روخوانی، به آموزش مفاهیم و پیام‌های قرآنی و زیبا خواندن قرآن (البته با محوریت روخوانی قرآن) پرداخته شده است. آموزش درک و فهم معنای آیات و عبارات ساده و پرکاربرد قرآن

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن...

کریم و داستان‌های زندگی پیامبران در قالب پیام‌های قرآنی و تمرینات کار در کلاس که با مشارکت فعال دانش‌آموزان و راهنمایی معلم انجام می‌شود، زمینه مناسبی را برای ادامه این کار در دوره‌های تحصیلی بعد فراهم می‌آورد. تنوع در شیوه‌های آموزش معلم نیز می‌تواند مؤثر واقع شود. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «تنوع در شیوه‌های آموزشی این کتاب در تأثیرگذاری محتوا مؤثره، مثلاً برای تدریس داستان‌های مختلف پیامبران که در کتاب آمده می‌توانیم یک جلسه فیلم پخش کنیم و جلسه بعد با ایفای نقش و روش نمایشی توضیح بدهیم (مصاحبه ۵)».

یادگیری مشارکتی: باوجود تصاویری که در کتاب وجود دارد شرایط گفتگو و بحث حول محور آن وجود دارد و در صورتی که تعامل در بین دانش‌آموزان ایجاد شود یادگیری بهتر اتفاق می‌افتد. هدف مهم آموزش تقویت قوه تفکر در یادگیرندگان است و این مورد از طریق تعامل و تبادل اطلاعات اتفاق می‌افتد دانش‌آموز با شنیدن نظرات دیگران نظرات خود را بیان می‌کند و یا آن‌ها را با ساختارشناختی خود منطبق می‌داند و می‌پذیرد یا آن را به چالش می‌کشد که در هر دو صورت سبب تقویت تفکر در آنان می‌شود. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «تصاویری که داخل کتاب است رو مشاهده می‌کنند و در مورد این تصاویر با دوستانشون بحث و گفت‌وگو می‌کنند (مصاحبه ۱۷)». «خیلی وقتی بچه‌ها در مورد تصاویر کتاب با هم صحبت می‌کنن و تبادل نظر می‌کنن، به خودی خود باعث تقویت تفکر می‌شه (مصاحبه ۱۶)».

۴- پشتیبانی انگیزشی از کتاب با برنامه درسی فوق العاده و حمایتی

تنوع بصری: تصاویر هم‌خوان و مناسب با محتوا، سبب جذابیت و علاقه‌مندی و گرایش دانش‌آموز به درس قرآن می‌شود. بنا بر گفته معلمان به دلیل اینکه دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی یادگیری بصری بیشتری دارند و از راه دیداری بهتر می‌توانند موضوع را درک کرده و آن را بشناسند، لذا داشتن تصاویر در کتاب‌های درسی جهت آموزش این گروه سنی بسیار مؤثر است. تنوع بصری و استفاده از تصاویر به شکل زیادی در آن رعایت شده است چرا که کارشناسان برنامه‌ریزی و تألیف دروس باتوجه به سنی که دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی در آن قرار دارند و باتوجه به اهمیت آموزش دیداری اقدام به تألیف این کتاب کرده‌اند؛ لذا این کتاب از نظر بصری دارای تنوع زیادی است که بسیار به امر آموزش کمک کرده است. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «با تصاویری که در کتاب است می‌توان دانش‌آموزان را سوق داد به تفکر (مصاحبه ۱۳)». در تصاویر و داستان‌های کتاب فضیلت‌های اخلاقی مثل کمک‌کردن، تشکر، سلام‌کردن، شکرگزاری

و غیره گنجانده شده است. این وظیفه معلم است که با بهره‌گیری از روش‌های مناسب به بیان این موضوعات بپردازد و به نهاده‌ی شدن آن‌ها در دانش‌آموزان کمک کند. در کتاب تصاویر مناسب رنگی و جذابی وجود دارد که برای دانش‌آموز پایه اول جالب و قابل توجه است و اگر آموزگار در این تصاویر تأمل کند و ساده از کنار آن نگذرد می‌تواند بهترین استفاده را از آن در ایجاد انگیزه و جلب توجه دانش‌آموزان داشته باشد (مصاحبه ۱۶). نقاط قوت کتاب قرآن پایه اول استفاده از تصاویر زیبا (مصاحبه ۱۷). شعرها و تصاویر و داستان‌ها و تأکید بر اشاره خوانی (مصاحبه ۱۰).

برنامه درسی پشتیبانی شده: بیانگر استفاده از روش‌های نوین در تدوین برنامه‌های درسی نظام آموزشی است. به دلیل اینکه زبان قرآن یک‌زبان ناآشنا است، دانش‌آموزان برای یادگیری آن نیازمند روش‌های خلاقانه هستند. این روش‌ها باید به گونه‌ای باشد که دانش‌آموزان را در جهت فراگیری قرآن ترغیب کند. فایل صوتی برای درس قرآن بسیار مهم و در رأس قرار دارد چرا که با شنیدن تلفظ صحیح کلمات و در کنار آن روش صحیح روخوانی و روان‌خوانی دانش‌آموز برای تمامی عمر خود آیات قرآن را به روش صحیح خواهد خواند. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «فایل صوتی همراه قرآن (مصاحبه ۹)». همچنین به اعتقاد معلمان به دلیل اینکه زبان قرآن و روش تعلیم آن متفاوت با دیگر کتاب‌ها است. لذا ضروری است که کتاب به همراه تصاویر و لوحه‌ها و با استفاده از روش هوشمند آموزش داده شود که سبب افزایش انگیزه یادگیری در دانش‌آموزان خواهد شد. این روش تأکید دارد که معلمان باید برای بالا بردن انگیزه در دانش‌آموزان از تمامی روش‌های تدریس فعال و خلاقانه استفاده کنند. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «در کتاب تصاویر مناسب رنگی و جذابی وجود دارد که برای دانش‌آموز پایه اول جالب و قابل توجه است. و اگر آموزگار در این تصاویر تأمل کند و ساده از کنار آن نگذرد می‌تواند بهترین استفاده را از آن در ایجاد انگیزه و جلب توجه دانش‌آموزان داشته باشد. همین طور استفاده از لوحه یا ضبط صوت برای گوش دادن و تکرار عبارت‌ها و سوره‌های قرآن خود می‌تواند باعث عوض شدن فضای کلاس و نوعی ایجاد انگیزه باشد. در کنار این‌ها روش‌های خلاقانه معلمان برای تدریس هم می‌تواند در ایجاد انگیزه نقش داشته باشد؛ مثلاً بعضی از قسمت‌های کتاب قرآن را که امکان‌پذیر است به صورت نمایشی و ایفای نقش تدریس کنند و یا فیلم مربوط به آن را پخش نمایند. همچنین تدریس بخش‌هایی از کتاب خارج از فضای کلاس

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن...

باشد که باعث ایجاد انگیزه شود. مثلاً برای تدریس نعمت‌های خدا می‌توانیم به حیاط مدرسه برویم و آنجا با کمک خود بچه‌ها در مورد نعمت‌هایی که می‌بینند صحبت کنیم و ... بله. برای بخش‌های مختلف کتاب امکان استفاده از امکانات هوشمند وجود دارد. این موضوع به سلیقه و خلاقیت معلم بستگی دارد که به فراخور زمان و موضوع درس از مواد آموزشی هوشمند مثل فیلم، سی دی، کلیپ و غیره برای ایجاد انگیزه یا تدریس استفاده کند (مصاحبه ۱۶). با افزایش داستان‌های قرآنی داستان پیامبران به صورت شعر آموزش با داستان وقصه در قالب فیلم باعث افزایش انگیزه در دانش‌آموزان خواهد شد (مصاحبه ۱۷).

ایجاد انگیزه و علاقه: برپایی جشن قرآن در مدارس سبب می‌گردد که دانش‌آموزان برای یادگیری قرآن شور و شوق داشته باشند و علاقه‌مند به فراگیری قرآن باشند. برگزاری این جشن سبب می‌شود که اهمیت این کتاب برای دانش‌آموزان اثبات گردد و شیرینی آن تجربه گردد. والدین معتقدند در صورتی که جشن قرآن در مدارس برگزار گردد دانش‌آموزان با این کتاب آشنا می‌شوند و انگیزه لازم جهت فراگیری آن را خواهند داشت. مصاحبه شوندگان می‌گویند: «با برگزاری جشن قرآن که این جشن می‌تونه انگیزه‌ای باشه برای دانش‌آموز که دوست داشته باشه با قرآن آشنا بشه و علاقه نشون بده (مصاحبه ۱۶)». جشن قرآن که برگزار شد و بعد کتاب قرآن رو به بچه‌ها دادن فکر می‌کنم خودش یک نوع ایجاد انگیزه در دانش‌آموز است. برگزاری جشن قرآن در منزل هم سعی کردم با تشویق او به حفظ کردن سوره‌های کوچک قرآن این انگیزه رو در فرزند خود بیدار کنم تشویق به حفظ کردن (مصاحبه ۱۸). مصاحبه شوندگان می‌گویند: «مهم‌ترین نقطه قوت کتاب شروع درس قرآن با گرفتن جشن قرآن هست که باعث میشه خاطره‌های خوب از قرآن در ذهن دانش‌آموزان باقی بمونه (مصاحبه ۱۶)».

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر تجربه زیسته معلمان دوره ابتدایی و والدین دانش‌آموزان از محاسن برنامه درسی قرآن پایه اول دبستان در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ بود. کتاب درسی قرآن پایه اول طبق راهنمای مصوب برنامه درسی قرآن، تألیف و منتشر شده است. این کتاب، دو سال اجرای آزمایشی شد و در اجرای آزمایشی مورد ارزیابی و اعتباربخشی از سوی صاحب‌نظران و معلمان قرار گرفت.

اولین یافته مطالعه حاضر این بود که کتاب قرآن پایه اول ابتدایی به ابعاد شناختی، عاطفی، مهارتی و هوش‌های چندگانه توجه دارد که منجر به ارتقای رشد مهارت‌های اجتماعی و رفتاری، رشد اخلاقی، رشد شناختی، رشد عاطفی و تغییر نگرش، رشد مهارت‌های زندگی و خود راهبری و رشد کلامی می‌شود. آموزه‌های اخلاقی - عملی بیشترین فراوانی و مؤلفه آموزه‌های عاطفی کمترین فراوانی را دارند (Kazemi, 2024; Nassaj & Hemati, 2023). باتوجه به آموزش‌هایی که در قالب پیام‌های قرآنی و سوره‌های قرآن انجام می‌گیرند. دانش‌آموزان می‌توانند از مسائل یادگرفته شده در زندگی روزانه خود استفاده کنند و حتی می‌توانند آن را جزئی از شخصیت خود کرده و تا آخر عمر از آن بهرمند شوند. از جمله این کاربردها، مسئله احترام به بزرگ‌ترها و کمک‌کردن به والدین است که در دین ما بسیار به آن تأکید شده و پای‌بند به این عقیده است که کودکان خود را با اخلاق نیکو آشنا کنید. کودکان پس از ورود به دبستان هر چه آموزش ببینند، این آموزش‌ها شخصیت‌های آینده آنان را می‌سازد. پس در نهایت باید گفت مطالبی که باید به آن‌ها آموزش داده شود، بسیار مهم و حیاتی هستند. پژوهش Nasri et al (2021)، نشان داد که دانش‌آموزان آیات را نه تنها به عنوان دعای خیر و برکت، بلکه وسیله‌ای برای تقویت ارتباط معنوی خود با خداوند می‌دانند. این درک بر رفتار، نگرش و تصمیم‌گیری آن‌ها در زندگی روزمره تأثیر می‌گذارد. این پژوهش به درک گسترده‌تر نقش آموزه‌های دینی در شکل‌دهی شخصیت، اخلاق و ارزش‌ها در میان فراگیران جوان کمک می‌کند. این امر بر اهمیت گنجاندن آموزه‌های قرآنی در شیوه‌های آموزشی برای پرورش افرادی که هم آگاه و هم از نظر اخلاقی هستند، تأکید می‌کند. نتایج این قسمت از یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های (Yilag begi & Mushai, 2012; zien et al., 2024; Saada et al., 2023) همسو است.

دومین یافته پژوهش حاضر مربوط به غنای محتوایی برنامه درسی به لحاظ پرداختن به اصول و فروع دین و مبانی اعتقادی است. در قسمت اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی موجود در (National Curriculum (2013 این گونه قید شده است که تمامی اجزا و عناصر برنامه‌های درسی و تربیتی باید مبتنی بر مبانی توحیدی و اصول و ارزش‌های اسلام ناب محمدی (ص) باشد. معارف دینی را می‌توان به پنج بخش، اعتقادی، مراسم و احکام عملی دین، اخلاقی، داستانی و اجتماعی تقسیم کرد. باتوجه به ویژگی‌های رشدی کودکان، بخش‌های مراسم و احکام عملی، داستانی و اجتماعی، مناسب‌ترین معارف برای آموزش دینی به کودکان است.

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن...

مباحث مربوط به مراسم و احکام و نیز بخش اجتماعی، سنخیت لازم را با رشد تفکر آنان دارند، زیرا عینی و شهودی هستند، اما بخش اعتقادی، اگر با همان قالب‌های انتزاعی و استدلالی خود منظور شوند، نمی‌تواند در این آموزش، جایی داشته باشد؛ چراکه مخالف رغبت‌ها و توانایی‌های کودکان و نوجوانان است (Jafari harandi et al., 2019). آموزش اصول‌دین از جمله توحید، توجه دادن به اصل فطرت، پرداختن به کرامات پیامبران و بزرگان و پرداختن به سنت در کتاب قرآن پایه اول ابتدایی در قالب داستان‌های قرآنی، تصاویر زیبا و عبارات قابل فهم برای کودک، موردتوجه جدی قرار گرفته است. (Faghihi et al (2021 و Alamkhah et al (2019 لزوم درک مفاهیم آیات منتخب، تدبیر و انس با کلام الهی، به منظور رسیدن به سبک زندگی قرآنی و حیات طیبه را از اهداف اصلی کتاب می‌دانند. شکراللهی در پژوهشی بیان می‌دارد که اساس کتب درسی قرآنی باید بر اساس مبانی در ساحت‌های پنجگانه معرفت شناختی، هستی شناختی، انسان شناختی، ارزش شناختی و قرآن شناختی باشد و مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از: مراتب و اقسام بودن توحید؛ هماهنگی روش آموزش توحید در قرآن با قوانین هستی شناسانه؛ ارزش مراتب توحید؛ هماهنگی روش آموزش توحید در قرآن با فطرت انسان؛ امکان شناخت توحید؛ انواع و مراتب شناخت توحید؛ و روشمندی آموزش توحید در قرآن. همچنین نتایج این بخش از یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش (Utami et al (2024 نیز همسو است.

آخرین یافته‌های پژوهش حاضر ناظر بر برخورداری از محتوای جذاب و خلاقانه برای این واحد درسی و اشاره بر پشتیبانی انگیزشی از کتاب با برنامه درسی فوق‌العاده و حمایتی است. یکی از دلایل گرایش و علاقه‌مندی انسان به موضوعات و کارهای گوناگون، لذت‌بردن از آن‌ها است، چه این بدیهی است که انسان با دیدن، شنیدن و دیگر حواس خود احساس لذت می‌کند. اما کتاب‌های درسی قرآن ویژگی‌های خاصی را می‌طلبند، تا افراد به سمت و سوی آن بیشتر سوق یابند. به طور نمونه، اگر متن یا تصاویر کتاب و یا روش‌های تدریس معلم در خود جنبه‌هایی چون یادآوری لحظه‌های شیرین و باشکوه، اعمال مثبت و اخلاقی سرآمدان دینی، سرگذشت اقوام مختلف و پیامبران در طی دوران مختلف و هزاران نکته دیگر داشته باشد، احساس لذت دانش‌آموزان را در پی خواهد داشت. نگارش خشک و یک‌نواخت متون و روش‌های تدریس ساده و تکراری باعث خستگی و ملال خاطر کودکان می‌شود و او را نسبت به این‌گونه مطالب سرخورده و بی‌انگیزه می‌کند. محتوای کتاب قرآن پایه اول ابتدایی به لحاظ جذابیت متون و

تصاویر از سوی شرکت‌کنندگان پژوهش در حد قابل‌قبولی دیده شد. شروع کتاب با جشن قرآن است و از تصاویر و نقاشی‌های مناسب با کودکان استفاده شده است. در نگارش آیات کتاب درسی، شیوه علامت‌گذاری و رسم‌الخط قرآن کم علامت، با تمایز حروف ناخوانای آبی، محور کتابت آیات قرار گرفته است. در حال حاضر کتاب درسی قرآن اول دبستان، علاوه بر کتاب راهنمای تدریس معلم، به فیلم روش تدریس (بر فراز آسمان)، نرم‌افزار آموزشی، لوح فشرده صوتی (کتاب گویا)، نگاره آموزشی، وبسایت آموزشی، سایت رشد و غیره مجهز است و با این نوع برنامه درسی حمایتی، پشتیبانی می‌شود و نکته مهم دیگر هم قابلیت، گنجایش و اشاره این محتوا به روش‌های تدریس نوین نظیر بارش فکری، کار تیمی و غیره بود. این یافته‌ها با مطالعات Mozaffari (2023) همسو است. خلاقیت در تدریس قرآن ابتدایی باتوجه به تحول روش‌های آموزش در عصر کنونی نقش بسیار مهمی در یادگیری دانش‌آموزان و افزایش درک آنان از مفاهیم قرآنی دارد. تدریس خلاقانه قرآن نیازمند آگاهی و اطلاعات به روز معلمان است تا بتوانند با ارائه ایده‌های خلاق در آموزش قرآن دانش‌آموزان خود را در این مسیر همراهی کنند و با برپایی یک کلاس قرآن جذاب وظیفه خود را در تعلیم اصولی این کتاب آسمانی به بهترین شکل ممکن انجام دهند. معلمان کلاس‌های قرآن برای داشتن خلاقیت در تدریس قرآن ابتدایی باید بدانند که تنها توجه به محتوا و نوع مطالب آموزشی و اکتفا کردن به روش‌های تئوری آموزش قرآن، روش خوبی برای اداره و پیشبرد کلاس قرآن نیست (Kazemi & Khosravi, 2022) برای جلب‌توجه دانش‌آموزان باید از روش‌های نوآورانه و ایده‌های خلاق در آموزش قرآن استفاده کرد. یادگیری قرآن باید بر اساس رغبت و علاقه دانش‌آموزان و نیاز آنان تنظیم شود تا بتواند کارکردهای آموزشی خود را داشته باشد. یکی از مهم‌ترین عوامل برای داشتن کلاس قرآن جذاب استفاده از روش‌های متنوعی مانند استفاده از فناوری در کلاس، روش‌های تدریس ایفای نقش و نمایشی، یادگیری مشارکتی، بحث و تبادل نظر جمعی و بارش مغزی است.

در این پژوهش امکان نظرسنجی و مصاحبه از فراگیران این کتاب درسی به علت محدودیت سنی ممکن نبود و جامعه مطالعاتی و شرکت‌کنندگان در پژوهش نیز فقط مربوط به معلمان و والدین دانش‌آموزان شهر یزد بود؛ همچنین پژوهش حاضر محدود به مطالعه کتاب قرآن پایه اول دبستان بود؛ لذا در تعمیم نتایج بهتر است جوانب احتیاط را رعایت نمود. پیشنهاد می‌شود

تجربه زیسته معلمان و والدین دانش‌آموزان پایه اول دبستان از محاسن... پژوهش‌های مشابهی در رابطه با برنامه درسی قرآن در سایر پایه‌های تحصیلی دوره ابتدایی و سایر مقاطع تحصیلی نیز انجام شود. همچنین دیدگاه کارشناسان و خبرگان و متخصصان علوم قرآنی و نیز دانش‌آموزان در دوره متوسطه نیز مورد مطالعه قرار گیرد.

References

- Akbari. H., Sheikhani. A., Motie NasrAbadi. A., Mohammadi. M. R., Ghoshuni. M (2022). Evaluating the event-related potentials relevant to two groups of the Quran memorizers and non-memorizers during the retrieval phase of the visual memory. *Biomedical signal processing and control*. V (73), 103411. <https://doi.org/10.1016/j.bspc.2021.103411>[in persian].
- Alamkhah, M. (2019). Examining the objectives of Quran teaching in elementary school, *Quran reading studies*, (15), 250-264. <https://doi.org/10.22034/qr.2021.5447> [in persian].
- Al-Jabi, S.W., Khader, M., Hamarsha, I., Atallah, D., Bani-Odeh, S., Daraghmeh, A., Bani-Mater, S., Zyoud, S.H. (2021). Complementary and alternative medicine use among pediatrics in Palestine: a cross-sectional study. *BMC Pediatr*, 21 (503), 1-9.
- Assefa, Y., Mohammed, S. J. (2022). Indigenous-based adult education learning material development: integration, practical challenges, and contextual considerations in focus *Educ. Res. Int.*, 18 (1), p. 10. <http://doi.org/10.1186/s12992-022-00805-9>
- Aziz, N., Bakry. N., Habibi mz. M., Armia, M. S. (2023). The paradigm of modern food products and its relevance with the concept of food in the Quran. *Heliyon*. 9 (11), e21358. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e21358>
- Document on fundamental transformation of education* (2013). Ministry of Education. Supreme Council of Cultural Revolution. Tehran, Iran. [in persian].
- Document National Curriculum of the Islamic Republic of Iran* (2013). Ministry of Education. Supreme Council of Cultural Revolution. Tehran, Iran. [in persian].
- Ensaf, H.M., Eyad, M. SH. (2022). QSST: A Quranic Semantic Search Tool based on word embedding. *Journal of king saud university- computer & information sciences*. 34 (3), 934-945. <https://doi.org/10.1016/j.jksuci.2020.01.004>
- faghihi, A., elmkhah, M., rahimi, A., & Nateghi, F. (2021). An Assessment of the State of Teaching the Holy Quran in theElementary Schools and Designing an Optimal Model. *Research in Islamic Education Issues*, 29 (51), 159-180. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516972.1400.29.51.7.9> [in persian].

- Jabbari, B., Mirghafourvand, M., Sehhatie, F., Mohammad-Alizadeh-Charandab, S. (2020). The effect of holly Quran voice with and without translation on stress, anxiety and depression during pregnancy: a randomized controlled trial. *J. Relig. Health*, 59 (1), 544-554. <http://doi.org/10.1007/s10943-017-0417-x>
- Jafari Harandi, R., Najafi, H., & Omid, M. (2019). Demonstration of Religious Secondary Principles in the Content of Persian Language Textbooks at Elementary and Secondary Levels. *Research in Islamic Education Issues*, 26 (41), 67-87. [https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516972.1397.26.41.3.4\[in persian\]](https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516972.1397.26.41.3.4[in persian]).
- Kannan, M. A., Ab Aziz, N. A., Ab Rani, N. S., Abdullah, M. W., Mohd Rashid, M. H., Shab, M. S., Ismail, N. I., Ab Ghani, M. A., Reza, F., Muzaimi, M. (2022). A review of the holy Quran listening and its neural correlation for its potential as a psycho-spiritual therapy. *Heliyon*. 8 (12), e12308. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e12308>
- Kazemi, N., Khosravi Murad, L. (2022). Comparative analysis of the position of general education of the Quran in the contemporary education system (with emphasis on the primary period). *Interdisciplinary Researches on the Holy Quran*, 12 (22), 85-98. <http://jiqs.ir/Article/37208> [in Persian].
- Kazemi, S. (2024). A Descriptive Study of the Books of the Qur'an Education and Hedyehāye Āsemāni in the Elementary School from the View of Teaching Religious Lessons. *Research in Islamic Education and Training*, 5 (1), 47-66. <https://www.doi.org/10.22034/riet.2024.15733.1227> [in Persian].
- Khoshmanesh, A. (2022). Teaching the Language of Qur'an by Qur'an (Exemplifying the Formation and Experience of Teaching Direct Language in Recent Centuries). *Quranic Sciences and Tradition*, 55 (1), 79-55. <https://www.doi.org/10.22059/jqst.2022.329520.669808> [in persian].
- Moon, M. D. (2019). Triangulation: A Method to Increase Validity, Reliability, and Legitimation in Clinical Research. *Journal of emergency nursing*, 45 (1), 103–105. <https://doi.org/10.1016/j.jen.2018.11.004>
- Mozaffari, R. M. (2023). Analyzing live Experiences of Primary Education Students-Teachers in Relation to the Quran Teaching Course in Qom Farhangian University. *Research in Islamic Education and Training*, 4 (2), 103-118. <https://www.doi.org/10.22034/riet.2023.14277.1184> [in Persian].
- Nasri, U., Khairi, P., Syukri, A., & Masiyan, M. (2023). Understanding of Santri Regarding Quranic Verses as Prayers within Hizib Nahdlatul Wathan and Its Implications for Children's Education in Daily Life: (A

- Study of Living Quran at the Islamic Center NW Tanjung Riau Batam Boarding School). *Jurnal Ilmiah Profesi Pendidikan*, 8 (3), 1600–1604.
- Nassaj, M. and Hemati, E. (2023). Compatibility between Qur'anic Education Stories in Elementary Stage and Aspects of Education. *Research in Islamic Education and Training*, 4 (4), 109-129. <https://www.doi.org/10.22034/riet.2023.15514.1221> [in Persian].
- Pratesi, A. (2023). Triangulation: uses, abuses and recent developments. *International encyclopedia of education (fourth edition)*. 351-360. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818630-5.11033-4>
- Rostam, N. A. P., Malim, N. H. A. H. (2021). Text categorisation in Quran and Hadith: Overcoming the interrelation challenges using machine learning and term weighting. *Journal of king saud university-computer & information sciences*. 33 (6), 658-667. <https://doi.org/10.1016/j.jksuci.2019.03.007>
- Saada, N. (2023). Educating for global citizenship in religious education: Islamic perspective. *International journal of educational development*. V (103), 102894. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2023.102894>
- safarzai, R., Momenimamouei, H., Akbari, A. & Falah Mehne, T. (2023). The current model of reciting and reciting the Holy Quran in elementary school. *Journal of Curriculum Studies*, 18 (70), 41-70. [in persian].<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17354986.1402.18.70.2.7>
- Saoke, V. O., Musafiri, C. M., Ndwiga, Z. N., Githaiga, P. W. (2023). The christian religious education teachers' attitudes toward the five-stage lesson plan framework in Kenya: A gender-based analysis. *Heliyon*. 9 (8), e19104. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e19104>
- Siddique, A. (2024). Behavioral consequences of religious schooling. *Journal of development economics*. V (167), 103237. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2023.103237>
- Utami, D., Ikhsan, M., Dartanto, T., Mallarangeng, R (2024). The role of the 30% threshold for Islamic parties: A fast-growing middle class and religion-based political preferences in Indonesia. *Heliyon*. 10 (4), e25700. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e25700>
- Vaghefi, M., Nasrabadi, A.M., Hashemi Golpayegani, S.M.R., Mohammadi, M.R., Gharibzadeh, S. (2019). Nonlinear analysis of electroencephalogram signals while listening to the holy Quran. *J. Med. Signals Sens*, 9 (2), 100-110. [in persian].http://doi.org/10.4103/jmss.JMSS_37_18
- Yilag Begi, M., Mushai, G. (2012). The relationship between learning the Holy Quran and happiness. *Interdisciplinary researches of the Holy Quran*. 2 (4), 47-55. <http://jiqs.ir/Article/36991> [in Persian].

- Zare-ee, A., Ghorbanpoor, H. and Bagheri, S. (2021). Attention to Educational Domains in Textbooks on Persian Language for Iranian Elementary Schools: Periods Before and After the Implementation of the Document on fundamental Reform in Education. *Journal of Curriculum Studies*, 16 (62), 179-196. [in persian].<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17354986.1400.16.62.7.2>
- Zien, N., Bakar, N., Saad, R. (2024). Unveiling insights: A dataset analysis of Islamic quality management systems in educational institutions toward SDG-aligned education. *Data in brief*. V (54), 110343. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.110343>

